

Sytuacja gospodarstw domowych w 2005 r. w świetle wyników badań budżetów gospodarstw domowych

W 2005 r. w gospodarstwach domowych ogółem przeciętny miesięczny nominalny dochód rozporządzalny na osobę wyniósł około 761 zł i był realnie wyższy o 1,4% od dochodu z roku 2004. Wzrost realnego poziomu dochodów odnotowano we wszystkich podstawowych grupach społeczno-ekonomicznych. Zróżnicowanie dochodów pomiędzy grupami społeczno-ekonomicznymi w ramach poszczególnych grup nie uległo istotnym zmianom. Udział dochodów z głównego źródła utrzymania w dochodzie rozporządzalnym w większości grup społeczno-ekonomicznych gospodarstw domowych był podobny jak w roku poprzednim.

Poziom przeciętnych miesięcznych nominalnych wydatków w gospodarstwach domowych ogółem w 2005 r. wyniósł około 690 zł w przeliczeniu na osobę i był realnie niższy niż w roku poprzednim o 1,7%. Realnie wzrosły wydatki w gospodarstwach rolników oraz pracujących na własny rachunek.

W strukturze wydatków ogółu badanych gospodarstw domowych w porównaniu z poprzednim rokiem odnotowano wzrost udziału wydatków na nośniki energii i łączność oraz niewielki spadek udziału wydatków na żywność i napoje bezalkoholowe oraz na transport.

Obniżył się poziom ilościowego spożycia niektórych podstawowych artykułów żywnościowych, w tym - spożycia pieczywa i produktów zbożowych, mleka, cukru, tłuszczów zwierzęcych oraz owoców, natomiast wzrosło spożycie m.in. drobiu oraz wędlin wysokogatunkowych i kielbas trwałych.

Utrzymała się tendencja poprawy wyposażenia gospodarstw domowych w dobra trwałego użytkowania, jak np. sprzęt audiowizualny i multimedialny, tj. odtwarzacze DVD, CD, kamery wideo, komputery osobiste w tym z dostępem do Internetu, drukarki oraz telefony komórkowe, a spośród sprzętu AGD - zmywarki do naczyń.

W 2005 r. w porównaniu z rokiem 2004 nie zanotowano istotnych różnic w ocenach dotyczących zjawiska ubóstwa przy zastosowaniu obiektywnych metod pomiaru. Zasięg ubóstwa skrajnego, za granicę którego przyjęto poziom minimum egzystencji, oszacowano w latach 2004-2005 na ok. 12 - 13 % osób. Odsetek gospodarstw domowych, których poziom dochodów był niższy od subiektywnych granic ubóstwa (szacowanych według metody lejdejskiej) wyniósł w końcu 2005 r. ok. 23% (wobec ok. 27% w końcu 2004 r.).

Dochody

Przeciętny miesięczny nominalny dochód rozporządzalny na osobę w gospodarstwach domowych ogółem w 2005 r. wyniósł około 761 zł. Najwyższy poziom dochodów osiągnęły w analizowanym roku gospodarstwa pracujących na własny rachunek - o 28,3% wyższy od dochodu w gospodarstwach ogółem. Dochód wyższy od przeciętnego uzyskały ponadto gospodarstwa emerytów (o 16,1%) oraz pracowników (o 1,1%), zwłaszcza pracowników na stanowiskach nierobotniczych (o 39,6%). Miesięczny dochód rozporządzalny na osobę w pozostałych grupach gospodarstw był niższy od przeciętnego dochodu w gospodarstwach ogółem (u rolników - o 20,4% i rencistów - o 18,3%).

Nadal występuje silne powiązanie pomiędzy zróżnicowaniem poziomu nominalnego dochodu rozporządzalnego na osobę w poszczególnych grupach społeczno-ekonomicznych a wielkością gospodarstw i ich składem osobowym.

Najwyższy przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny na gospodarstwo domowe w 2005 r. osiągnęły gospodarstwa pracujących na własny rachunek – ok. 3267 zł. W gospodarstwach pracowników wyniósł on ok. 2598 zł, rolników - ok. 2595 zł, a emerytów ok. 1740 zł. Najniższym dochodem rozporządzały gospodarstwa rencistów - ok. 1310 zł.

W 2005 r. w skali ogółu gospodarstw domowych realny poziom dochodów był wyższy niż przed rokiem. W gospodarstwach domowych ogółem realna wartość dochodu rozporządzalnego wzrosła o 1,4%. Wzrost realnego poziomu dochodów odnotowano we wszystkich podstawowych grupach społeczno-ekonomicznych, w tym największy - w gospodarstwach domowych rolników (o 10,0%). Wyraźne polepszenie sytuacji dochodowej tej grupy gospodarstw domowych wynikało ze znacznego wzrostu dochodów jakie gospodarstwa te uzyskały w 2005 r. z dopłat związanych z użytkowaniem gospodarstwa rolnego, głównie z funduszy z Unii Europejskiej. Wyższy niż przeciętny wzrost realnego poziomu dochodów odnotowano również w gospodarstwach pracujących na własny rachunek (2,5%) oraz pracowników (1,7%).

W 2005 r. w porównaniu z rokiem poprzednim, nie stwierdzono istotnych zmian - poza gospodarstwami domowymi rolników oraz emerytów i rencistów - w strukturze nominalnego dochodu rozporządzalnego według źródeł jego pozyskania. W dochodzie rozporządzalnym gospodarstw domowych rolników udział z głównego źródła utrzymania, tj. z użytkowania gospodarstwa rolnego, wzrósł o 1,3 pkt procentowego, zaś u emerytów wzrost o 1,2 pkt procentowego - z emerytur, a u rencistów - spadek o 1,3 pkt procentowego z dochodu z rent z tytułu niezdolności do pracy. W pozostałych grupach społeczno-ekonomicznych gospodarstw zmiany nie przekraczały 1 pkt procentowego.

Zróżnicowanie dochodów wewnątrz poszczególnych grup społeczno-ekonomicznych gospodarstw domowych nie uległo istotnym zmianom. Z badania wynika, że w 2005 r. w gospodarstwach ogółem przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny 20% osób o najwyższych dochodach (V grupa kwintylowa) wynosił 1608 zł na osobę i był 6,6-krotnie wyższy od analogicznego

dochodu 20% osób uzyskujących najniższe dochody (I grupa kwintylowa). W roku poprzednim różnica ta była 7-krotna.

W najliczniej występujących w Polsce grupach społeczno-ekonomicznych gospodarstw domowych, tj. w gospodarstwach pracowników oraz ujętych łącznie gospodarstwach emerytów i rencistów, przewaga poziomu dochodu rozporządzalnego osób najzamożniejszych nad najbiedniejszymi była w tym samym czasie odpowiednio 5,7-krotna oraz 4,6-krotna (w 2004 r. - 5,7-krotna oraz 4,4-krotna). W gospodarstwach pracowników przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny na osobę 20% osób najzamożniejszych wyniósł w 2005 r. - 1648 zł, a u emerytów i rencistów - 1447 zł.

W 2005 r. w gospodarstwach ogółem 20% osób znajdujących się w najlepszej sytuacji dochodowej dysponowało, podobnie jak przed rokiem, około 42,1% (w 2004 r. - 44,0%) dochodów całej badanej zbiorowości gospodarstw domowych, podczas gdy 20% osób pozostających w sytuacji najgorszej - około 6,4% (w 2004 - 6%).

Wydatki

W 2005 r. poziom przeciętnych miesięcznych nominalnych wydatków w gospodarstwach domowych ogółem wyniósł około 690 zł w przeliczeniu na osobę, w tym na towary i usługi konsumpcyjne - około 661 zł. Zróżnicowanie przeciętnych miesięcznych wydatków pomiędzy poszczególnymi grupami społeczno-ekonomicznymi podobnie jak w 2004 r. było relatywnie duże. Poziom wydatków wyższy od przeciętnego osiągnęły gospodarstwa pracujących na rachunek własny (o 26,0%), emerytów (o 17,7%) oraz pracowników na stanowiskach nierobotniczych (o 36,2%), a poziom niższy - rolników (o 22,7%) oraz rencistów (o 12,4%), pracowników ogółem (o 0,9%), a zwłaszcza pracowników na stanowiskach robotniczych (o 26,7%).

W gospodarstwach ogółem realne¹⁾ wydatki na towary i usługi konsumpcyjne w 2005 r. były niższe niż przed rokiem (o 1,7%). Największy spadek wydatków na towary i usługi konsumpcyjne odnotowano w gospodarstwach emerytów (o 3,9%) oraz rencistów (o 3,5%). Obniżenie realnej wartości wydatków odnotowano również w gospodarstwach domowych pracowników (o 1,0%). Realny wzrost wydatków na towary i usługi konsumpcyjne wystąpił natomiast w gospodarstwach rolników (o 2,1%) oraz - niewielki - u pracujących na własny rachunek (o 0,4%).

Różnice w strukturze wydatków gospodarstw domowych między 2005 a 2004 rokiem w zakresie większości grup towarów i usług konsumpcyjnych nie przekroczyły ok. 0,3 pkt. procentowego, z wyjątkiem wzrostu udziału wydatków na nośniki energii i łączność odpowiednio: o 0,8 pkt. procentowego i o 0,6 pkt. procentowego (strukturę wydatków gospodarstw domowych w 2005 r. zaprezentowano w tabl. 2).

1) Podano w warunkach porównywalnych, uwzględniając wydatki na fundusz remontowy, który w badaniu w 2005 r. zaklasyfikowano jako rozchód kapitałowy.

W większym stopniu zarysowały się różnice w udziale wydatków na kluczowe, z punktu widzenia warunków życia, grupy potrzeb w odniesieniu do poszczególnych grup społeczno-ekonomicznych gospodarstw domowych.

We wszystkich grupach społeczno-ekonomicznych wzrósł udział wydatków na nośniki energii w wydatkach ogółem, zwłaszcza w gospodarstwach rolników i rencistów (o 1,2 pkt procentowego), a nieco mniej - pozostałych grupach społeczno-ekonomicznych (poniżej 1 pkt procentowego). Większy był także udział wydatków na łączność, głównie w gospodarstwach pracujących na własny rachunek (o 1,2 pkt procentowego) oraz gospodarstwach pracowników i rolników (o 0,6 pkt procentowego).

Największe zmiany wystąpiły w strukturze wydatków gospodarstw domowych rolników. Udział wydatków na żywność i napoje bezalkoholowe obniżył się o 1,4 pkt procentowego (do 36,1%), a także na transport - o 1,4% pkt procentowego (do 10%), wzrósł natomiast udział wydatków na użytkowanie mieszkania i nośniki energii - o 2,6 pkt procentowego (do 16,6%).

Relatywnie większe zmiany odnotowano również w przypadku wydatków na transport i łączność w gospodarstwach domowych pracujących na własny rachunek (odpowiednio spadek o 2,3 pkt procentowego - do 11,2% i wzrost o 1,2 pkt procentowego - do 6,4%).

Sytuacja dochodowa gospodarstw domowych jest czynnikiem wyraźnie różnicującym poziom i strukturę wydatków. Wyraża się to m.in. większym obciążeniem budżetów rodzin najuboższych wydatkami na zaspokojenie kluczowych potrzeb, tj. wydatkami na żywność i napoje bezalkoholowe oraz stałe opłaty mieszkaniowe: opłaty na rzecz właścicieli, zaopatrywanie w wodę i inne usługi związane z zamieszkiwaniem oraz nośniki energii. W 2005 r. w budżetach 20% osób o najniższych dochodach w gospodarstwach domowych ogółem wydatki te stanowiły łącznie 57,1% (w gospodarstwach pracowników 57,0%, a w gospodarstwach emerytów i rencistów 59,7%).

Wydatki podstawowe nie sięgały natomiast połowy ogółu wydatków u 20% osób o najwyższych dochodach (w gospodarstwach ogółem - 35,5%, pracowników - 31,8%, emerytów i rencistów - 42,9%).

W 2005 r. poziom przeciętnych miesięcznych wydatków 20% osób o najwyższych dochodach w gospodarstwach ogółem wyniósł 1320 zł na osobę i był 4,1-krotnie wyższy od poziomu wydatków 20% osób o najniższych dochodach. W gospodarstwach pracowników 20% osób najzamożniejszych wydawało przeciętnie 1347 zł na osobę, tj. 4,2-krotnie więcej niż 20% osób najbiedniejszych, a w gospodarstwach emerytów i rencistów - 1294 zł na osobę, tj. 3,8-krotnie więcej.

W porównaniu z rokiem poprzednim w relacjach między poziomami wydatków osób najbogatszych i najbiedniejszych w gospodarstwach domowych ogółem, jak i w gospodarstwach pracowników oraz emerytów i rencistów nie odnotowano istotnych zmian.

Podobnie jak w dwóch poprzednich latach najmniejsze zróżnicowanie między osobami najzamożniejszymi a najbiedniejszymi dotyczyło wydatków na żywność i napoje bezalkoholowe (2,1-krotna przewaga wydatków osób o najwyższych dochodach nad wydatkami osób najbiedniejszych). Znacznie większe różnice pomiędzy tymi grupami osób wystąpiły w odniesieniu do wydat-

ków na towary i usługi nieżywnościowe, przy czym skala różnic zależała od grupy potrzeb i grupy społeczno-ekonomicznej gospodarstw (w gospodarstwach ogółem – około - 5,3-krotna, w tym u pracowników przewaga była przeciętnie - około 5,6-krotna, a u emerytów i rencistów - około 4,7-krotna).

Spożycie ilościowe żywności

Poziom spożycia niektórych podstawowych artykułów żywnościowych w kolejnym roku uległ obniżeniu, w tym zwłaszcza spożycia pieczywa i produktów zbożowych, mleka, cukru, tłuszczów zwierzęcych (szczególnie masła), owoców (poza owocami jagodowymi i cytrusowymi). Wzrosło spożycie drobiu - o około 3% oraz nieznacznie - jaj, ryb, mięsa surowego, i warzyw. Znaczny wzrost spożycia dotyczył wędlin wysokogatunkowych i kiełbas trwałych (o około 10%).

Sytuacja dochodowa gospodarstw nie różnicuje wielkości konsumpcji jedynie podstawowych artykułów żywnościowych takich jak np.: pieczywo, mąka, makaron, cukier, jaja, ziemniaki. W gospodarstwach 20% osób o najwyższych dochodach (V grupa kwintylowa) często kilkakrotnie więcej niż w gospodarstwach o najniższych dochodach (I grupa kwintylowa) spożywa się relatywnie droższych produktów żywnościowych, jak np. wysokogatunkowych przetworów mięsnych, ryb, jogurtów, owoców, wyrobów ciastkarskich i cukierniczych, wód mineralnych, soków owocowych i warzywnych.

Przykładowo w gospodarstwach domowych ogółem osiągających najwyższe dochody (V kwintyl) w 2005 r. spożywano prawie 6-krotnie więcej wód mineralnych i źródlanych, 5-krotnie więcej soków owocowych i warzywnych, 4-krotnie więcej - owoców cytrusowych, jogurtów, ponad 3-krotnie więcej wysokogatunkowych przetworów mięsnych, masła niż w rodzinach o najniższych dochodach (I kwintyl).

Wyposażenie w przedmioty trwałego użytkowania

W kolejnym roku poprawiło się wyposażenie gospodarstw domowych w dobra trwałego użytkowania. Dotyczyło to sprzętu audiowizualnego i multimedialnego, tj. odtwarzaczy DVD, CD, radiomagnetofonów z CD, kamer wideo, komputerów osobistych w tym z dostępem do Internetu, drukarek oraz prywatnych telefonów komórkowych, a wśród artykułów AGD - zmywarek do naczyń oraz kuchenek mikrofalowych.

W 2005 r. komputer osobisty posiadało prawie 39% gospodarstw domowych (w 2004 r. - ok. 33%), w tym z dostępem do Internetu - prawie 23%. Najlepiej w sprzęt ten wyposażone były gospodarstwa pracujących na własny rachunek (70,6% i 51,0%) oraz gospodarstwa pracowników (57% i 33,7%), przy czym największa poprawa w tym zakresie (w stosunku do roku poprzedniego) wystąpiła w gospodarstwach rolników oraz emerytów. Drukarkę posiadało przeciętnie co 4-te gospodarstwo domowe ogółem, zaś co drugie gospodarstwo pracujących na własny rachunek.

W telefon komórkowy wyposażonych było około 65% ogółu gospodarstw, w tym 91% spośród gospodarstw pracujących na własny rachunek i 86,1% - gospodarstw pracowników. Największą dynamikę w tym zakresie zaobserwowano w gospodarstwach rolników (wzrost ponad 40%), a także wśród gospodarstw domowych emerytów i rencistów (ok. 30%).

Niższy niż w 2004 r. był odsetek gospodarstw domowych, z wyjątkiem gospodarstw rolników i rencistów, wyposażonych w sprzęt audiowizualny tzw. "starej generacji", tj. w radiomagnetofony, magnetofony, magnetowidy, odtwarzacze video,.

Wyposażenie gospodarstw domowych w odtwarzacz DVD w stosunku do roku ubiegłego wzrosło prawie 2-krotnie, a w gospodarstwach rolników prawie 3-krotnie. Najlepiej wyposażone w te urządzenia były gospodarstwa pracujące na własny rachunek (prawie co drugie gospodarstwo domowe) oraz gospodarstwa pracowników (co trzecie).

Pomimo relatywnie wysokiej dynamiki wzrostu wyposażenia gospodarstw domowych w zmywarkę do naczyń (przeciętnie o 23%), jej posiadanie wśród sprzętów domowych było, poza gospodarstwami pracujących na własny rachunek (około 20%), znikome (przeciętnie 5% gospodarstw wyposażonych).

Kuchenkę mikrofalową posiadało co trzecie gospodarstwo domowe, przy czym najwyższe wskaźniki wyposażenia charakteryzowały gospodarstwa pracujących na własny rachunek (około 60% wyposażonych) oraz gospodarstwa pracowników (około 44%).

W 2005 r. zanotowano spadek wyposażenia gospodarstw domowych w pralki i wirówki elektryczne. Wzrosło natomiast wyposażenie gospodarstw domowych w pralki automatyczne. Szczegółowe informacje dotyczące poziomu i dynamiki wyposażenia gospodarstw domowych w przedmioty trwałego użytkowania zaprezentowano w tabl. 6 i 7.